TRẦN DUY

Cảm luận nghệ thuật

NHÀ XUẤT BẢN MỸ THUẬT

TRẦN DUY

Cảm luận nghệ thuật

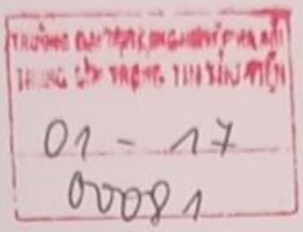

Nhà xuất bản Mỹ thuật - 2002

Lời nhà xuất bản

Họa sỹ Trần Duy đã thuộc lớp "xưa nay hiếm" trong giới mỹ thuật Việt Nam. Nhưng nhiệt tình cho sáng tác, nghiên cứu của ông vẫn luôn luôn bền bỉ, vẫn đúng là mẫu mực cho các thế hệ đàn em noi theo.

Từ sự thông hiểu rộng rãi và sâu sắc lịch sử nghệ thuật, lại thêm có tính nhạy cảm của một hoạ sỹ, ông trình bày đôi suy nghĩ của mình trong cuốn Cảm luận nghệ thuật *mà do rất quý mến nhà Nhà xuất bản Mỹ thuật ông đã dành cho chúng tôi vinh dự xuất bản sách của ông.*

Ở cuốn Cảm luận nghệ thuật, *mặc dù không thể không sử dụng các nguồn tư liệu sẵn có trong các sách Đông Tây Kim Cổ, song tác giả đã thành công ở vị trí riêng biệt của mình bằng việc áp dụng phương pháp nghiên cứu liên ngành hiện đại (bao gồm triết học, sử học, huyền học, địa lý phong tục học v.v...), với những kiến giải khá chắc chắn, có tính bản chất, nhiều khám phá bất ngờ và lý thú cho người đọc.*

Cách làm mới lại những vấn đề tưởng chừng như đã cũ, làm nhạt đi những định kiến gây hoài nghi là một đóng góp của tác giả Trần Duy qua cuốn Cảm luận nghệ thuật. *Chúng tôi hy vọng cuốn* Cảm luận nghệ thuật *sẽ là cuốn sách cần thiết cho những ai muốn tiếp cận và đối thoại với các di sản nghệ thuật của nhân loại.*

Nhà xuất bản Mỹ thuật trân trọng giới thiệu cuốn Cảm luận nghệ thuật *cùng bạn đọc.*

NHÀ XUẤT BẢN MỸ THUẬT

Lời tác giả

Ngày trẻ khi còn học sử thế giới cổ đại, tôi có biết tên một vị vua Sumér của nước Uruk tên Gilgamesh (VIII tr.CN). Ông được xem như một nhân vật anh hùng huyền thoại của dân tộc Assyro - Babylone. Dân tộc ông đã từng khổ sở vì thần Inanna, ông phải đánh nhau với thần khổng lồ Humbaba để cứu dân tộc ông. Ông cất quân sang phương Đông để tìm cây "trường sinh" để cứu dân tộc Sumér, nhưng nữ thần Inanna đã hóa thành rắn cướp mất cây thần được, ông đành chấp nhận cái chết cùng dân tộc mình.

Cách 60 năm, tôi không còn nhớ mấy về câu chuyện thần thoại này và vị vua Gilgamesh xem như hoang đường. Cho đến năm 1985 tôi nhân đọc L'autre moitié du monde *(Phần nửa bên kia địa cầu), bài tựa của sách do Etiemble (giáo sư văn học tổng hợp Trường Đại học Sorbonne) có viết: "Khoảng năm 1930, Paul Pelliot cho tôi hay người ta vừa đào được ở Sơn Đông một đốc kiếm có hình Gilgamesh đang bóp chết hai con quái vật..." Sơn Đông ở phía cực đông của Trung Hoa, như vậy việc đi về phía đông của Gilgamesh là có thật!*

Hóa ra từ khi các quốc gia còn tranh nhau quyền lực, còn thành, còn lũy, còn cổng, còn giấy phép thông quan... con người cũng đã đi được từ phía bên này sang phía bên kia của trái đất.

Năm 1994, tôi sang Pháp, đến thăm Bảo tàng Louvre ở Paris, xem khu vực Lưỡng Hà. Một phù điêu bằng đá vôi trắng làm tôi sửng sốt. Điều tôi tưởng là hoang đường... hóa ra Gilgamesh có thật! Trước mắt tôi là một Gilgamesh tay trái bóp một con sư tử, tay phải như đang nắm đuôi của một con vật. Phù điêu nguyên ở lâu đài Khorsabad (Ninive) được đưa về Paris.

Ở Hà Nội, họa sĩ Lê Thanh Đức có cho tôi xem quyển sách Những thế giới đã mai một, *xuất bản ở Mỹ, có in hình Gilgamesh và cái đốc kiếm mà giáo sư Etiemble đã nhắc đến trong bài tựa của sách* L'autre moitié du monde.

Gilgamesh một con người có thật mà nghệ thuật đã dựng lên thành huyền thoại, hay nghệ thuật đã dựa vào huyền thoại Sumer - Akkad để tạo thành Gilgamesh?

Sự liên quan giữa con người với nhau của những thời điểm lịch sử xa xưa, của khoảng cách không gian vô cùng rộng lớn, nếu không có tấm hộ

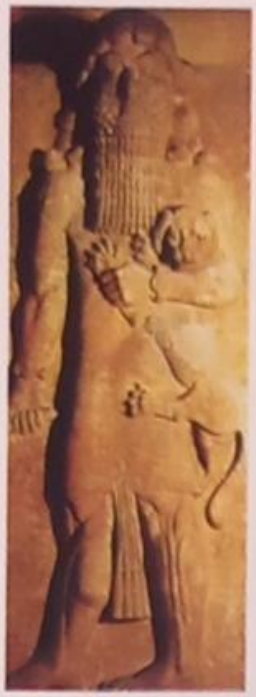

1

2

3

4

1. Phù điêu về Gilgamesh tìm thấy ở lâu đài Khorsabad, nghệ thuật Assyrie VIII tr.CN (Bảo tàng Louvre) 2. Đốc kiếm của Gilgamesh tìm được ở Sơn Đông (Trung Quốc) 3. Andrea Mantegna - *Cuộc chiến giữa các hải thần*, khắc đồng, 1493 4. Tranh Albrecht Durer chép theo tranh của Mantegna, bút sắt.

chiếu nghệ thuật làm sao Gilgamesh đi được từ Ninive vào năm 1000 tr.CN để đến Paris, và từ Paris sang Mỹ... và được biết ông tại Hà Nội.

Không một nền nghệ thuật của một dân tộc nào lại không có ít nhiều lời di cảo của một dân tộc khác, như hạt giống theo gió, theo chim nảy mầm thành cây thành quả ở một đất khác. Lịch sử nghệ thuật là lịch sử luôn luôn đi tới của con người, lịch sử của sự trao đổi giữa các dân tộc.

Chúng ta đừng ngạc nhiên lúc thấy Albrecht Durer trong bức Cuộc chiến giữa các hải thần *gần như sao lại bức tranh khắc đồng của*

Mantegna người Ý. Nhìn thật kỹ và so sánh, Durer không hoàn toàn chép sao tranh của người nghệ sĩ lão thành Mantegna, nó vẫn mang phong cách độc lập của Durer... Durer đã nhìn vào bản khắc của Mantegna, tái tạo theo mình như nhìn vào một vật trong thiên nhiên, và thể hiện nó bằng bút pháp của "Durer".

Bức phù điêu trong ngôi mộ táng cổ La Mã 300 năm tr.CN, được Raphael sáng tạo lại thành bức Phán xét của chàng Pâris *(Jugement de Pâris), sau đó được Raimondi khắc đồng, vào năm 1520... Đến năm 1863, Manet lại dựa vào tư thế của các nhân vật trong tranh của Raphael (qua bản khắc của Raimondi) để vẽ bức* Bữa ăn trưa trên cỏ *(Déjeuner sur l'herbe). Manet có mượn của Raphael, cũng như Raphael đã dựa vào một nhà điêu khắc vô danh nào đó của La Mã đã thành một khâu xích trong sợi dây chuyền nối ba thời đại của nhân loại với nhau trong một hơi thở. Đây không phải là một trường hợp cá biệt mà tất cả những tác phẩm nghệ thuật trên khắp nơi, xuyên qua thời gian, thành một màng lưới bao phủ lên nhân loại... ảnh hưởng lẫn nhau, ta vẫn thường gọi là truyền thống.*

Có thời hội họa Pháp chấp nhận tranh khắc gỗ Nhật Bản như một phong cách mới. Hokusai đã ảnh hưởng đến Gauguin trong các tranh Tamari, Tenao *và* Otahi. *Van Gogh đã chép theo tranh "cây mận" và "mưa trên cầu sông Edo" của Hiroshige.*

5. Cụm tượng trong ngôi mộ La Mã - 300 tr.CN.

6. Tranh khắc đồng của Marcantonio Raimondi theo tranh của Raphael *Jugement de Paris* vẽ theo cụm tượng La Mã cổ 7. Edouard Manet - *Bữa ăn trưa trên cỏ* - về cơ bản dựa vào bản khắc đồng của Marcantonio Raimondi

Các họa sĩ Toulouse Lautrec, Manet, Degas... đã từng dựa vào những hình họa của các họa sĩ Nhật để sáng tác.

Vì có sự trao đổi và ảnh hưởng qua lại với nhau nên lịch sử văn minh của con người thường phải ghép hai, ba tên dân tộc vào một tên gọi để chỉ một nền văn minh tổng hợp xác nhận một mối quan hệ lịch sử giữa các dân tộc – cái quan hệ ít khi êm ấm, đa số đã phải trả bằng máu và nước mắt. Nhưng nghệ thuật đã làm dịu đi những tiếng gươm giáo một thời; nghệ thuật là cái duyên, cũng là cái nợ giữa con người với nhau. Thời gian và sức sống con người đã làm liền da mọi vết thương lịch sử. Còn lại vẫn là dấu vết của nghệ thuật trong tâm hồn nhân loại.

Những tên ghép (chỉ tính chất) tùy theo quan hệ lịch sử của con người mà nhiều hoặc ít như văn minh Ibéro-Maurisien, Capsien-Sahara, Assyro-Babylonien, Suméro-Akkadien, Greco-Egyptien, Gréco-Romain, Indo-Mogol, Thái-Tibétain v.v...

Lịch sử phát triển của con người như những dòng hải lưu trên đại dương, nó luôn luôn chuyển động, luôn luôn chiết ghép cái sống ở vùng này vào với vùng kia, có lúc làm tan cả một núi băng xuống vùng xích đạo, và đồng thời cũng làm mát dịu nhiều vùng ôn đới.

Do những suy nghĩ ấy, nên tháng 4 năm 1999 tôi có ý định viết về đề

8. Phù điêu bằng đá Totonaque - *Cảnh lấy tim tù binh để tế thần* (1000 tr.CN)

tài này, chỉ nhằm để cập đến quan hệ giữa nghệ thuật và con người, nhưng khi đặt bút xuống viết, thì càng thấy rõ nghệ thuật và con người không thể tách rời thành hai đề tài riêng biệt, và người họa sĩ đơn thuần không thể hoàn thành công việc này được, vì sẽ phải cần đến kiến thức của nhà dân tộc học, sử học, khảo cổ học, tôn giáo.

Tôi không có ý định trình bày lịch sử mỹ thuật và càng không muốn đề cập đến lịch sử của con người mà chỉ nhằm nói đến quan hệ giữa con người với nhau qua văn học nghệ thuật, nếu không tránh được và cần phải nói đến thì sẽ cố tránh lịch sử niên đại của các vương triều hoặc thành tựu của nó nếu không ảnh hưởng đến văn học nghệ thuật. Tôi chỉ đề cập đến lịch sử những vùng có ảnh hưởng lớn về văn minh đối với con người trong một thời điểm nhất định và không đi sâu vào những văn minh ít ảnh hưởng đến những dân tộc khác như văn minh Tiền Colomb, những nền văn minh lấy việc hành quyết người làm đề tài nghệ thuật, chẳng hạn người Totonaque có một phù điêu tả cách mổ lồng ngực bằng dao đá lấy tim người để tế thần.

Hơn một năm trời với nhiều cố gắng nhưng chắc chắn còn nhiều sơ sót, tác giả cần sự thông cảm của bạn đọc, xem đây là một gợi ý để các bạn tìm đến những kiến thức hoàn chỉnh và sâu rộng hơn qua nhiều sách tham khảo khác. Cuốn sách viết ra chỉ lo một điều mà ở Kinh Xuân Thu,

Mục lục

Lời nhà xuất bản	7
Lời tác giả	9
Nghệ thuật Hy Lạp nghệ thuật của con người	15
La Mã không phải Athènes	30
Ai Cập một thời sống vì cái chết	45
Byzantin và Constantinople...	65
Thiên chúa giáo và những người lính của Chúa	69
Mahomet tiên tri của Allha. Văn hóa A Rập	73
Lưỡng Hà cái nôi của biến động và của văn minh	83
Nghệ thuật châu Đại Dương	97
Nghệ thuật châu Phi đen	106
Ấn Độ đất nước của muôn thần	114
Trung Á và con đường tơ lụa	138
Những người khách đến từ thảo nguyên	148
Trung Hoa khả năng đồng hóa và không bị đồng hóa	151
Nhật Bản đất nước của độc đáo	172
Triều Tiên cầu nối Trung Quốc - Nhật Bản	196
Việt Nam và Trung Hoa	201
Những gặp gỡ không hay	210
Văn hóa đình làng văn hóa Việt Nam	219
Nghệ thuật Việt Nam và Trường Mỹ thuật Đông Dương	230
Lời kết	245

TRƯỜNG ĐẠI HỌC CÔNG NGHIỆ
TRUNG TÂM THÔNG TIN THƯ
Mã vạch: 011700081

NHÀ XUẤT BẢN MỸ THUẬT
44B Hàm Long - Hà Nội
Tel: 8.225473 - Fax: 9.432625